

18.11.2021

**Helsingin kaupunginmuseon lausunto Aleksanterinkatu 13 asema-
kaavan muutosehdotuksesta**

HEL 2020-008123 T 10 03 03

Aleksanterinkatu 13 tontti sijoittui varhaisessa vaiheessa Kluuvinlahden vesijättömaalle, alueelle joka liitettiin kaupungin asemakaavaan 1830-luvun puolivälissä. Tontin nykyinen rakennuskanta edustaa tontin toista rakennuskerrostumaa 1890-luvulta, ajalta jolloin Aleksanterinkadusta muodostui mannermainen pankki- ja liikekatu. Aleks 13 on eräs Aleksanterinkadun tunnistetuimmista liikerakennuksista.

Empire-kausi

Kluuvinlahdelle muodostetun Aleksanterinkatu 13 tontin ensimmäinen omistaja oli muurarinkisälli Isac Lindholm, joka sai vuonna 1840 maksutta haltuunsa tuolloin varmastikin vielä muokkausta vaativan rakennuspaikan. Tontille rakennettiin 1830-40 –luvulla kolme ajalle tyypillistä empire-rakennusta. Muurari Lindholmin jälkeen tontin rakennuksineen osti vuonna 1856 turkkurinkisälli Johan Fredrik Lundqvist (1820-1896). Lundqvistin nimi on jäänyt elämään nykyisen liiketalon alkuperäisenä nimenä. Turkkuri Lundqvist rakensi vuonna 1869 tontille uuden tyylin mukaisen kaksikerroksisen kivirakenteisen asuin- ja liiketalon. Lundqvistin liikkeen toimitilat sijoituivat pohjakerrokseen, ja kaksi asuinhuoneistoa pääkerrokseen. Kokonaisuuteen kuului myös varastojen ja taloustilojen piharakennus. 1880-luvulla kaikkien tontin katurakennusten pohjakerrokset avautuivat kadulle, palvelen liiketiloina.

Lundqvistin liiketalo

Elämänsä viime vuosina 1890-luvulla turkkuri Lundqvist ryhtyi kaavailemaan tonttinsa rakentamista uuteen mittakaavaan, Helsingin voimakkaan kasvun jatkuessa. Lopulliset suunnitelmat kiteytyivät vasta turkkurin kuoleman jälkeen, hänen perikuntansa jatkaessa hanketta. Uudisrakennushanke sai poikkeuksellisen modernin painotuksen. Rakennus suunniteltiin kaupungin ensimmäiseksi puhtaasti liikerakennukseksi, mikä ennakoி Aleksanterinkadun uutta asemaa kaupungin citykeskuksen ytimessä. Helsingissä aktiivisesti toiminut arkkitehti Elia Heikel oli laatinut Lundqvistille muutossuunnitelmia rakennuksiinsa jo 1890-luvulla, ja hän valikoitui luonnollisesti uuden liiketalon suunnittelijaksi. Heikelin vuonna 1897 laatima pohjapiirustussarjasta näyttää toimineen lähtötietona rakennuksen julkisivuista käytyyn pienimuotoiseen arkkitehtuurikilpailuun samana vuonna.

18.11.2021

Aleksanterinkatu 13 kohteesta on Arkkitehtuurimuseossa säilynyt kaksi saksalaista suunnitelmaluonnosta vuoden 1897 kilpailuun liittyen. Toisen suunnitelmista on laatinut Leipzigin kotoisin ollut arkkitehti Theodor Kösser, jonka koristeellinen liikerakennusten tyyli on tavoitettavissa suunnitelmasta. Kösser valikoitui kilpailuun mahdollisesti Lundqvistin liikkeen saksalaisten kontaktien perusteella. Toisen suunnitelmaluonnoksista on laatinut tuntemattomaksi jäänyt berliiniläinen arkkitehti. Lehtitiedoissa kerrottiin tuomarina vaikuttaneen berliiniläisen tunnetun arkkitehdin ja tavaratalosuunnittelija Alfred Messelin. Lopulliset suunnitelmat hyödynsivät kahta kilpailuun lähetettyä piirustusta.

Aleksanterinkatu 13 julkisivujen lopullinen jäsentely ja tyyli on monin osin synteesi kahdesta saksalaisesta suunnitelmaluonnoksesta. Kilpailutöiden hyödyntäminen tällä tavoin ei ollut täysin poikkeuksellista, sillä näin meneteltiin ajan arkkitehtuurikilpailuissa, kuten Kirurgisen sairaalan tai Ateneumin arkkitehtuurikilpailujen kohdalla. Aleksanterinkatu 13 lopullisissa suunnitelmissa voi aistia saksalaisen tavarataloarkkitehtuurin vaikutteet; rakennustyyppistä oli Berliinissä kehittymässä modernin arkkitehtuurin koekenttä, keveine rakenteineen ja suurine lasipintoineen. Selim A. Lindqvist oli työskennellyt Berliinissä August Menken arkkitehtitoimistossa vuosina 1894-95, ja berliiniläiset vaikutteet säilyvät hänen myöhäisemmässäänkin tuotannossa. Aleksanterinkatu 13 aikalaisvertailuja voi tehdä esimerkiksi Alfred Messelin suunnitteleman Warnehaus A. Wertheimin (Leipziger Str., 1896) tai Kaufhaus Hamburgin (ark. Kayser&v.Groszheim, 1896) arkkitehtuurissa. Aleksanterinkatu 13 julkisivumateriaaliksi valikoitui graniitin ja lasin rinnalle punatiili. Selim A. Lindqvistin ja Elia Heikelin suunnitteleman liikerakennuksen arkkitehtuuri oli Helsingissä ainutlaatuista, ja se liittyi rakennustyyppin kansainväliseen kehitykseen.

Selim A. Lindqvistin vuonna 1898 suunnittelemat historisoivat julkisivut olivat ilmeeltään kansainvälisiä. Keskiaikaiseen tyyliin julkisivuun liittyy tiilipilareita fiaaleineen, jotka on muurattu muototiilistä. Päätykolmiot turellit ja tornit loivat eloisan räystäseliefin, jota katon tumma liuskekivipinta edelleen korostaa. Polveilevan kattomuodon harjan alkuperäinen rautakaide piirtyi koristeellisena yksityiskohtana taivasta vasten. Goottilaisen arkkitehtuurin periaatteet ilmenivät julkisivun laajoissa yhtenäisissä lasirakenteissa, joita hoikat pilarit rytmittävät. Ikkunarakenteet ovat kolmijaksoisia. Graniitti verhoaa julkisivupilareita kahden alimman kerroksen osalta, mikä on varhainen esimerkki materiaalin käytöstä julkisivurakenteissa. Räystään alaisen viidennen kerroksen seinäkentät varustettiin puolestaan koristeellisilla majolika-medaljongeilla, monimuotoisine kuva-aiheineen. Pääsisäänkäyntiä reunustaa taiteilija Robert Stigellin allegorinen veistosryhmä Pyytäjä ja Kehrääjä, joka ilmentää rakentajien liiketoimia turkis- ja tekstiilialalla. Porrashuoneet raken-

18.11.2021

nettiin tyyliltään yltäkyläiseksi, ja koristettiin ilmeisesti Wuorion maalausliikkeen toteuttamin pintakäsittelyin, sijoittuihan Wuorion liike rakennukseen. Kilpailun jälkeen uudistetuissa Heikelin pohjapiirustuksissa liikerakennuksen välipohjien betonipilarit vaihtuivat Högforsin valurautapilareihin, palkit saksalaisiin teräsprofilleihin, ja välipohjat puurakenteiksi, mikä joustavasti palveli liiketilojen vaihtuvaa käyttöä. Myös rakennuksen pihajulkisivut olivat poikkeuksellisesti arkkitehtonisesti koristettu, vaikkakin piha tässä vaiheessa edelleen palveli huoltoa ja varastointia. Kolmeen siipeen rakentuneen kokonaisuuden keskelle sijoitui erillinen piharakennus höyry- ja sähkökeskukselle, joka palveli koko kiinteistön tarpeita.

Rakennuksen arkkitehtuuri ilmensi edistyksellisyyttä omissa ajassa, ja kiinteistöstä muodostui kauppapaikka monille modernin kaupunkielämän ilmiöille. Rakennukseen sijoittui turkisliike sekä muotia, auto-maattiruokala ja elokuvateatteri. Toimistotiloissa toimi mm. Wuorion maalausliike, myöhemmin rakennukseen asettui myös Euterpre-lehden toimitus, sekä sen vanavedessä arkkitehtien Frosterus ja Gripenberg toimisto. Rakennuksen ylimmissä kerroksissa oli myös tuotantotoimintaa, silkki- ja puuvillakutomot, sekä Apollon valokuvausstudio, jonka mainos on säilynyt rakennuksen palomuurissa. Liiketilat vaihtuivat luonnollisesti ajan myötä, mutta Aleksanterinkatu 13 säilyi vahvojen brändien ympäristönä; tiloissa toimi myöhemmin mm. Idmanin/Taito valaisinliike, Familon, Paavo Nurmen liike, Colombia Kahvi sekä Luhta, monien muiden ohella. Rakennuksesta muodostettiin kiinteistöyhtiö vuonna 1950, jolloin Lundströmin perheomistus väistyi. Itse kiinteistöstä muodostui historian myötä kaupunkikuvan merkkirakennus, ja se tunnetaan tänä päivänä Alekski 13 –nimellä.

Arkkitehti Risto Skogström aloitti kiinteistön muutossuunnittelun 1970-luvun alussa. Rakennuksesta päätettiin lopulta muodostaa yhtenäinen Luhdan muotitavaratalo, ja tämän tavoitteen johdosta toteutettiin laaja muutos- ja laajennustyö, jonka suunnitteli Risto Skogström yhdessä arkkitehti Timo Viikarin kanssa. Vuosina 1977-81 toteutettu peruskorjaus ja laajennus määrittelee suurelta osin nykyistä rakennusta.

Peruskorjaus- ja laajennustyössä purettiin rakennuksen alkuperäinen runkorakenne pilareineen ja välipohjineen, jotka korvattiin modernilla rakenteella. Alkuperäinen runkorakenne dokumentoitiin valokuvoin, joiden sijaintia ei kuitenkaan tunneta. Samassa yhteydessä rakennuksen perustuksia vahvistettiin. Rakennuksen ikkunat uusittiin alkuperäistä puitejakoa noudatellen alumiini-ikkunoin. Tontille rakennettiin uusi pohjoinen pihasiipi alkuperäinen tekniikkakeskus purkaen. Rakennuksen viidennessä kerroksessa avattiin alkuperäisten julkisivun majolika-medaljongit tilalle suurikokoiset ikkunat. Medaljongit on rakennushisto-

18.11.2021

riaselvityksen lähteiden perusteella aikanaan taltioitu, mutta niiden sijainti ei ole tiedossa. Yksi medaljongeista on säilynyt B-portaaseen siirrettynä. Katurakennuksia korotettiin ullakolla kuudennella toimistokerroksella ja tämän päällä sijoittuvalla tekniikkatilalla. Peruskorjauksen yhteydessä kiinteistön porrashuoneet A ja B entisöitiin nykyiseen ilmeeseensä. Piha sai myös valokatteen, jonka korkeus asetettiin alkuperäisen rakennuksen ylimmän alkuperäisen kerroksen, neljännen kerroksen tasalle. Samassa yhteydessä pihajulkisivun yksityiskohtia myös paikoin muutettiin. Tavaratalon sisäiset vertikaalit yhteydet ratkaistiin rungon sisäisellä liukuportaalla, joka on kuitenkin myöhemmin vuonna 2005 purettu ja siirretty valopihan puolelle.

Yhteenveto

Aleksanterinkatu 13 kiinteistö on eräs suurkaupunki-Helsingin varhaisvaiheen merkittävimmistä liikerakennuksista, ja se on rakennustyyppinsä pioneerirakennuksia Helsingissä. Selim A. Lindqvistin suunnittelema julkisivuarkkitehtuuri on kansainvälistä ja huomattavan korkealaatuista. Rakentamiseen on käytetty harvinaisia ja arvokkaita materiaaleja. Rakennuksen ominaispiirteet ovat kohtuullisesti säilyneet, vaikka myös heikennyksiä on tapahtunut. Rakennuksen alkuperäisyydestä viestivät ennallistetut, arvokkaat porrashuoneet A ja B. Vuosien 1977-81 peruskorjausvaihe ei ole jättänyt alkuperäisen rakenteen rinnalle itsenäisiä arvokkaita kerrostumia.

Rakennussuojelu

Aleksanterinkatu 13 on voimassa olevassa asemakaavassa v. 1988 varustettu rakennussuojelumerkinnällä sr-1: Suojeltava rakennus. Rakennusta ei saa rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaana purkaa eikä siinä saa suorittaa sellaisia lisärakentamis- tai muutostöitä, jotka tarvelevät katu- ja pihajulkisivujen ja kadunpuoleisen vesikaton rakennustaiteellisista tai kulttuurihistoriallista arvoa tai tyyliä. rakennuksen ullakkokerroksen saa sisustaa toimistotiloiksi. Rakennuksen saa pihan puolella korottaa yhdellä kerroksella. Pihajulkisivun saa peittää valokaton rakenteilla likimääräisen tason +19,0 yläpuolella. Asemakaavan määräykset ilmentävät rakennuksessa vuosina 1977-81 tehtyjä toimenpiteitä. Kohteesta on valmistunut rakennushistoriallinen selvitys (Juhana Heikonen, 2020).

Kaupunginmuseon kannan mukaan asemakaavamuutoksessa tulee huomioida rakennuksen katu- ja pihajulkisivujen sekä kadunpuoleisten vesikattojen huomattavan korkea rakennus- ja kulttuurihistoriallinen arvo. Myös säilyneet alkuperäiset porrashuoneet A ja B tulee arvokkaina sisätiloina varustaa rakennussuojelumerkinnöin.

Helsingin kaupunki

Kulttuurin ja vapaa-ajan toimiala
Kulttuuripalvelukokonaisuus
Kaupunginmuseo
Kulttuuriperintöyksikkö
Kulttuuriympäristötiimi,
kulttuuriympäristöpäällikkö

Lausunto

5 (5)

18.11.2021

Valokaton korkeus on voimassa olevassa asemakaavassa asetettu rakennuksen alkuperäisten pääkerrosten korkeuteen, neljännen kerroksen tasalle. Kaupunginmuseon valmistelutyössä esittämän tulkinnan mukaan alkuperäisen pihajulkisivun räystäs on kuitenkin kulkenut viidennen kerroksen tasassa, johon uusi lasikate voidaan asettaa. Lasikatteen ei kuitenkaan tule ilmetä korkeiden vesikaton harjojen takaa kaupunkikuvassa, eikä häiritä julkisivun ilmettä, mikä on mallinnoksen suunnitteluvaiheessa todennettu. Tontin piha-alue on suunniteltu arkkitehtuuriltaan edustavaksi, ja sillä on avoimena yhtenäisenä tilana kaupunkikulttuurin potentiaalia.

Aleksanterinkatu 13 kaavaehdotuksen merkinnät turvaavat kohteen rakennus- ja kulttuurihistoriallisten arvojen säilymisen, jota kaupunginmuseo voi puoltaa. Kaupunginmuseo seuraa asemakaavamuutoksen valmistelua ja suunnittelun etenemistä.

Lisätiedot

Mikko Lindqvist, arkkitehti, puhelin: +358 9 310 36972
mikko.lindqvist(a)hel.fi

Johanna Björkman
ts. kulttuuriympäristöpäällikkö